

Original Research Article

Integrating Theravada Buddhist Philosophy in Promoting Peace

บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ

Phrakhrusangkharak Suriya Pabhassaro Sapanthong^{1*}, & Kitsuchin Ponsen²พระครูสังฆรักษ์ สุริยะ ปภัสสร สพานทอง^{1*}, & กฤตสุชิน พลเสน²

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *1. Phrakhrusangkharak Suriya
Pabhassaro Sapanthong*

พระครูสังฆรักษ์ สุริยะ ปภัสสร สพานทอง
Graduate School of Vajiranyanavarorasa
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
บัณฑิตวิทยาลัยพระญาณโรธรามมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาราชวิทยาลัย
Email: suriya.sap@mbu.ac.th

2. Kitsuchin Ponsen

กฤตสุชิน พลเสน
Graduate School of Vajiranyanavarorasa
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
บัณฑิตวิทยาลัยพระญาณโรธรามมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาราชวิทยาลัย
Email: kitsuchin.pon@mbu.ac.th

คำสำคัญ :

พุทธปรัชญาเถรวาท, การสร้างสันติภาพ,
โมเดล RUSH

Keywords:

Theravada Buddhist Philosophy,
Peacebuilding, RUSH Model

Article history:

Received: 15/07/2026
Revised: 05/08/2026
Accepted: 10/09/2026
Available online: 01/10/2026

How to Cite:

Sapanthong, P. & Ponsen, K. (2026).
Integrating Theravada Buddhist
Philosophy in Promoting Peace. *Journal
Dhamma for Life*, 32(4), 690-704

ABSTRACT

This study aimed to: 1) examine concepts and theories of peacebuilding; 2) investigate Theravada Buddhist principles suitable for peacebuilding; 3) integrate Theravada Buddhist philosophy into peacebuilding; and 4) propose new knowledge derived from this integration. This study employed a qualitative research approach combining documentary research with in-depth interviews. Fifteen key informants were purposively selected and divided into three groups of five: Buddhist scholars, experts in community-based mediation and dispute resolution, and representatives of individuals affected by participation in peacebuilding initiatives. The research instruments consisted of a documentary analysis form and a semi-structured interview guide. Content validity and alignment with the research objectives were examined. Data were analyzed using content analysis and interpretive analysis, while credibility was enhanced through comparison of documentary evidence and interview data. The findings were presented descriptively and analytically.

The findings revealed that: 1) contemporary peacebuilding concepts, including negative peace, positive peace, and conflict transformation theory, demonstrate that sustainable peace requires not only the cessation of violence but also social justice and the development of constructive social relationships; 2) the Theravada Buddhist principles most suitable for peacebuilding are the Four Bases of Social Solidarity (Sangahavatthu 4), the Four Prejudices (Agati 4), and the Four Sublime States of Mind (Brahmavihara 4), which promote mutual support, prevent bias, and cultivate mental qualities conducive to peaceful coexistence; 3) the integration of these principles provides a framework for peacebuilding at three levels: individual, social, and international; and 4) the

principal contribution of this study is the RUSH Model (Right Understanding, Universal Loving-kindness, Social Justice, and Harmony), which integrates Theravada Buddhist philosophy with contemporary peacebuilding concepts. The model emphasizes right understanding, universal loving-kindness, social justice, and harmony as interconnected foundations for a systematic approach to promoting stable and sustainable peace.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ได้แก่ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการสร้างสันติภาพ 2) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะสมในการสร้างสันติภาพ 3) บำรุงการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ และ 4) นำเสนอองค์ความรู้จากการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 รูป/คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชน และตัวแทนผู้ได้รับผลจากการมีส่วนร่วมในการสร้างสันติภาพ กลุ่มละ 5 รูป/คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสารและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงตีความ พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือโดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ และนำเสนอผลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า (1) แนวคิดการสร้างสันติภาพร่วมสมัย ทั้งสันติภาพเชิงลบ สันติภาพเชิงบวก และทฤษฎีการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง สะท้อนว่าสันติภาพที่ยั่งยืนต้องครอบคลุมทั้งการยุติความรุนแรง การสร้างความเป็นธรรม และการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม (2) หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะสม ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 อคติ 4 และพรหมวิหาร 4 ซึ่งมีบทบาทในการส่งเสริมความเกื้อกูล ป้องกันความลำเอียง และพัฒนาจิตใจให้เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (3) การบูรณาการหลักธรรมดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงการสร้างสันติภาพได้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับสังคม และระดับสากล และ (4) องค์ความรู้ใหม่ที่ได้คือ โมเดล RUSH (Right Understanding, Universal Loving-kindness, Social Justice and Harmony) ซึ่งเป็นกรอบบูรณาการพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดสันติภาพร่วมสมัย โดยเน้นความเข้าใจที่ถูกต้อง เมตตาสากล ความยุติธรรมทางสังคม และความสมานฉันท์ อันเป็นแนวทางเชิงระบบในการส่งเสริมสันติภาพที่มั่นคงและยั่งยืน

บทนำ

ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้เสมอในระบบสังคมมนุษย์ นับตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน องค์กร ไปจนถึงระหว่างประเทศ มนุษย์ทุกยุคสมัยจึงพยายามแสวงหาวิธีการจัดการความแตกต่างด้านความคิด และผลประโยชน์เพื่อลดความขัดแย้งที่อาจบานปลายไปสู่ความรุนแรงและความสูญเสีย (ปณณพงค์ วงศ์ณาศรี, 2558) รากเหง้าสำคัญประการหนึ่งของความขัดแย้งเกิดจากความขาดแคลนและความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งในมิติของผลประโยชน์ ความเชื่อ และค่านิยม อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งมิได้เป็นปัญหาในตัวเอง หากแต่การจัดการความขัดแย้งโดยปราศจากสันติวิธีต่างหากที่นำไปสู่วิกฤตของสังคม สันติวิธีเป็นแนวทางแก้ไขความขัดแย้งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปฏิเสธความรุนแรงทุกรูปแบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อยุติปัญหาอย่างยั่งยืน มิใช่เพียงการเอาชนะคู่ขัดแย้ง หลักคิดสำคัญคือความเชื่อมั่นในพลังแห่งศีลธรรมและความจริง ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับบุคคล สังคม และระหว่างประเทศ เมื่อพิจารณาสังคมไทยพบว่าการอาศัยแนวทางสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้งหลายพื้นที่และหลายช่วงเวลา ขณะที่การใช้อำนาจในความขัดแย้งที่ยืดเยื้อมักนำไปสู่ความสูญเสียที่มากยิ่งขึ้น

ในบริบทดังกล่าว พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นทั้งระบบการศึกษาและระบบการสร้างสันติภาพ ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2540) ชี้ว่า สันติภาพคือความสงบอันเป็นชื่อหนึ่งของพระนิพพาน ส่วนพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2541) เน้นว่าสันติภาพของโลกต้องเริ่มจากสันติภาพของบุคคลผ่านอริยมรรคมีองค์ 8 อย่างไรก็ดี งานวิจัยที่ผ่านมายังมีช่องว่างในการสังเคราะห์หลักพุทธปรัชญาเถรวาทให้เป็นกรอบบูรณาการเชิงระบบที่เชื่อมโยงสันติภาพสามระดับ ได้แก่ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับสังคม และระดับสากล เข้ากับแนวคิดสันติภาพร่วมสมัย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาแนวคิดทฤษฎีการสร้างสันติภาพร่วมสมัยพบว่า Galtung (1969) ได้จำแนกสันติภาพออกเป็นสองประเภท คือ สันติภาพเชิงลบ (Negative Peace) ซึ่งหมายถึงภาวะที่ปราศจากความรุนแรงทางตรง และสันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) ซึ่งหมายถึงการปราศจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างอันรวมถึงความอยุติธรรมและความเหลื่อมล้ำ สันติภาพที่ยั่งยืนจึงต้องเป็นสันติภาพเชิงบวกที่ตั้งอยู่บนความยุติธรรมทางสังคม ขณะที่แนวคิดการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation) มองว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของสังคม แต่สามารถเปลี่ยนเป็นพลังสร้างสรรค์ได้หากมีการจัดการที่เหมาะสม

ในบริบทไทย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2554) เสนอว่าสันติภาพมิใช่เพียงสภาพที่ไม่มีความรุนแรง แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่างโดยปราศจากการใช้ความรุนแรง สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) ที่เน้นว่าสันติภาพที่แท้จริงต้องเกิดจากการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้ปราศจากโลภ โกรธ หลง อันเป็นรากเหง้าของความขัดแย้ง การบูรณาการแนวคิดทั้งมิติสังคมและ

มิติจิตใจจึงเป็นกรอบสำคัญในการเข้าใจสันติภาพอย่างรอบด้าน Payutto (1994) ในหนังสือ Buddhist Economics: A Middle Way for the Market Place ได้นำเสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในฐานะทางเลือกของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจที่แยกขาดจากจริยธรรมย่อมไม่สามารถตอบปัญหาความทุกข์ของมนุษย์และสังคมได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมิได้มุ่งเพิ่มความต้องการหรือการบริโภคอย่างไร้ขอบเขต แต่เน้นการบริโภคอย่างมีปัญญา ความสันโดษ การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ตลอดจนการตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ (Payutto, 1994) แนวคิดดังกล่าวจึงสามารถนำมาใช้เป็นฐานคิดในการสร้างสันติภาพเชิงโครงสร้าง เพราะช่วยลดตึงเครียด ความโลภ การแข่งขันที่ทำลายกัน และส่งเสริมระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน กัลยา กุลสุวรรณ (2550) ได้ศึกษาวรรณกรรมพุทธศาสนากับพลังของวรรณกรรมพุทธศาสนาไทยที่มีต่อสันติสุขและสันติภาพของสังคมไทย โดยสรุปว่าวรรณกรรมพุทธศาสนาเป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรม ค่านิยม และโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน ทั้งยังมีบทบาทในการปลุกฝังปัญญา ความเมตตา การรู้จักตนเอง และการดำเนินชีวิตอย่างไม่เบียดเบียนกัน กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาที่มุ่งนำมนุษย์ไปสู่ความสุขที่แท้จริงผ่านการเรียนรู้และการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์และค้นพบได้ด้วยตนเอง (กัลยา กุลสุวรรณ, 2550) งานวิจัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงมรดกทางภาษาและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นพลังทางสังคมที่ช่วยกล่อมเกลাজิตใจ ลดความรุนแรง และเสริมสร้างสันติสุขในสังคมไทย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2561) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาว่าต้องดำเนินไปอย่างบูรณาการทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ พุทธจริม จิตใจ และปัญญา กล่าวคือ พุทธจริมที่ดีงามเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างไม่เบียดเบียน จิตใจที่ได้รับการพัฒนาย่อมมีเมตตา กรุณา อ่อนน้อม และไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของความโกรธหรือความเห็นแก่ตัว ส่วนปัญญาทำให้มนุษย์เข้าใจความจริงของชีวิต เห็นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย และสามารถแก้ไขปัญหาย่างถูกต้อง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561) แนวคิดนี้มีความสำคัญต่อการสร้างสันติภาพ เพราะสันติภาพที่ยั่งยืนมิได้เกิดจากการจัดระเบียบสังคมภายนอกเพียงอย่างเดียว หากต้องเริ่มจากการพัฒนามนุษย์ให้มีพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน

มีจิตใจสงบเมตตา และมีปัญญาในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เมื่อพิจารณาร่วมกัน งานของ Payutto (1994), กัลยา กุลสุวรรณ (2550) และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2561) สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดพุทธปรัชญาเถรวาทสามารถนำมาใช้เป็นฐานคิดในการสร้างสันติภาพร่วมได้อย่างรอบด้าน กล่าวคือ Payutto เน้นมิติทางเศรษฐกิจที่ต้องตั้งอยู่บนความพอดี ความสันโดษ และความสัมพันธ์เกื้อกูลกัน กัลยาเน้นมิติทางวรรณกรรมและวัฒนธรรมในฐานะเครื่องมือปลุกฝังสันติสุข ส่วนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เน้นมิติการพัฒนาคนทั้งพุทธจริม จิตใจ และปัญญา องค์ความรู้ทั้งสามส่วนจึงสามารถบูรณาการเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาการสร้างสันติภาพร่วมที่เริ่มจากการพัฒนายุคนในของบุคคล ขยายสู่ความสัมพันธ์ทางสังคม และนำไปสู่โครงสร้างสังคมที่สงบ เป็นธรรม และยั่งยืนกรอบแนวคิดในการวิจัยนี้จึงตั้งอยู่บนการเชื่อมโยงหลักพุทธปรัชญาเถรวาท 3 หมวด ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 อคติ 4 และพรหมวิหาร 4 เข้ากับการสร้างสันติภาพ 3 ระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคล

ระดับสังคม และระดับสากล โดยมีสันติภาพเชิงบวกและการพัฒนาจิตใจเป็นแกนเชื่อมโยง เพื่อสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้และโมเดลการบูรณาการที่นำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อสร้างสันติภาพ		
สังคหวัตถุ 4	อคติ 4	พรหมวิหาร 4
1. ทาน (การแบ่งปัน) 2. ปิยวาจา (การใช้ถ้อยคำที่ไพเราะและสร้างสรรค์) 3. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) 4. สมานัตตตา (การวางตนอย่างเหมาะสมและเสมอต้นเสมอปลาย)	1. ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรัก) 2. โทสาคติ (ลำเอียงเพราะโกรธ) 3. โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) 4. ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว)	1. เมตตา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นมี) 2. ความสุข) กรุณา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์) 3. มุทิตา (ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) 4. อุเบกขา (การวางใจเป็นกลางด้วยปัญญา)

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการสร้างสันติภาพ
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะสมในการสร้างสันติภาพ
3. เพื่อบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ
4. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ” มุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีการสร้างสันติภาพ หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาแนวทางการสร้างสันติภาพในระดับปัจเจกบุคคล ระดับสังคม และระดับสากล โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนามผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเอกสารควบคู่กับการวิจัยภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งมิติทางทฤษฎี หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และประสบการณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิ การวิจัยเอกสารมุ่งศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราทางพระพุทธศาสนา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการสร้างสันติภาพ สันติภาพเชิงลบ สันติภาพเชิงบวก และทฤษฎีการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง ตลอดจนหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 อคติ 4 และพรหมวิหาร 4 ส่วนการวิจัยภาคสนามใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมความคิดเห็น ประสบการณ์ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเหมาะสมของหลักธรรมและแนวทางการประยุกต์ใช้ในการสร้างสันติภาพ ข้อมูลทั้งสองส่วนจะนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกันเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และโมเดล RUSH อย่างเป็นระบบ

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา การจัดการความขัดแย้ง และการสร้างสันติภาพ จำนวน 15 รูป/คน จำแนกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 5 รูป/คน ได้แก่

1. นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท การตีความหลักธรรม และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อสร้างสันติภาพ
2. ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชน จำนวน 5 รูป/คน เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความขัดแย้ง การสร้างความเข้าใจระหว่างคู่กรณี และการประยุกต์ใช้หลักสันติวิธีในบริบทสังคม

ตัวแทนผู้ได้รับผลจากการมีส่วนร่วมกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ จำนวน 5 รูป/คน เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์การมีส่วนร่วม การเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ และผลที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการสร้างสันติภาพ

เทคนิคการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากคุณสมบัติด้านความรู้ ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ และความเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา ผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่มต้องสามารถสะท้อนมุมมองทั้งในเชิงหลักการทางพระพุทธศาสนา กระบวนการจัดการความขัดแย้ง และการประยุกต์ใช้ในบริบทจริง ทั้งนี้ การกำหนดผู้ให้ข้อมูลจำนวน 15 รูป/คน ครอบคลุมมุมมองจากผู้เชี่ยวชาญ 3 กลุ่ม เพื่อสนับสนุนการตรวจสอบและสังเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่ง (Data Triangulation) อันจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 2 ประเภท ได้แก่

1. แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis Form) ใช้สำหรับรวบรวมและจำแนกข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดประเด็นการวิเคราะห์ให้ครอบคลุมแนวคิดทฤษฎีการสร้างสันติภาพ หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง กลไกการจัดการความขัดแย้ง และแนวทางการบูรณาการหลักธรรมเพื่อสร้างสันติภาพใน 3 ระดับ

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยกำหนดประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎีการสร้างสันติภาพ หลักธรรมที่เหมาะสมต่อการจัดการความขัดแย้ง ความเป็นไปได้ในการบูรณาการหลักธรรมกับแนวคิดสันติภาพร่วมสมัย และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาองค์ความรู้หรือโมเดลการสร้างสันติภาพ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือดำเนินการโดยนำแบบสัมภาษณ์เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความครอบคลุมของประเด็นคำถาม ความชัดเจนของภาษา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ก่อนปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ การดำเนินการสัมภาษณ์และการจัดการข้อมูลเป็นไปตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยคำนึงถึงการให้ความยินยอมโดยสมัครใจ การรักษาความลับ และการคุ้มครองข้อมูลของผู้ให้ข้อมูล

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีการสร้างสันติภาพ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสันติภาพร่วมสมัย โดยเฉพาะสันติภาพเชิงลบ สันติภาพเชิงบวก และทฤษฎีการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบ เงื่อนไข และกลไกการสร้างสันติภาพในระดับบุคคลและสังคม

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาและวิเคราะห์หลักพุทธปรัชญาเถรวาท ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่มีศักยภาพในการสร้างสันติภาพ โดยมุ่งเน้นสังคหวัตถุ 4 อคติ 4 และพรหมวิหาร 4 ทั้งในด้านความหมาย หลักการ และแนวทางการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตใจ การสร้างความสัมพันธ์ และการส่งเสริมความเป็นธรรมทางสังคม

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 กลุ่ม จำนวน 15 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือหลัก เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นและสะท้อนประสบการณ์อย่างเป็นอิสระ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบ วิเคราะห์ และเปรียบเทียบกับผลการศึกษาเอกสาร เพื่อสังเคราะห์ข้อค้นพบที่สอดคล้องและแตกต่างกัน

ขั้นตอนที่ 4 การบูรณาการและสังเคราะห์องค์ความรู้ นำผลการวิเคราะห์เอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์ร่วมกัน เพื่อพัฒนารอบการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดการสร้างสันติภาพร่วมสมัย โดยเชื่อมโยงหลักธรรมทั้ง 3 หมวดเข้ากับการสร้างสันติภาพในระดับปัจเจกบุคคล ระดับสังคม และระดับสากล ก่อนสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ โมเดล RUSH (Right Understanding, Universal Loving-kindness, Social Justice and Harmony)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยข้อมูลปฐมภูมิได้จากพระไตรปิฎกและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ ส่วนข้อมูลทุติยภูมิได้จากอรรถกถา ตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ บทความวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพและพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ในกรอบการวิจัย บันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ และจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การศึกษา เพื่อให้สามารถตรวจสอบย้อนกลับและนำไปใช้ในการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบได้อย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายและชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยแก่ผู้ให้ข้อมูลก่อนการสัมภาษณ์ พร้อมขอความยินยอมในการเก็บรวบรวมข้อมูล บันทึกสาระสำคัญของการสัมภาษณ์ และจัดทำข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่พร้อมสำหรับการวิเคราะห์ โดยคำนึงถึงความถูกต้องของเนื้อหาและการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretive Analysis) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การจัดเตรียมข้อมูล ตรวจสอบความครบถ้วนของเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และประเด็นการศึกษา
2. การจำแนกและกำหนดรหัสข้อมูล วิเคราะห์สาระสำคัญของข้อมูลและจำแนกตามประเด็นหลัก ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีการสร้างสันติภาพ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท กลไกการจัดการความขัดแย้ง และแนวทางการบูรณาการหลักธรรม
3. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ เปรียบเทียบข้อค้นพบจากเอกสารทางวิชาการกับข้อมูลการสัมภาษณ์ เพื่อพิจารณาความสอดคล้อง ความแตกต่าง และความสัมพันธ์ของแนวคิดที่ปรากฏในข้อมูล
4. การสังเคราะห์เชิงบูรณาการ เชื่อมโยงผลการวิเคราะห์หลักธรรมทั้ง 3 หมวด ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 อคติ 4 และพรหมวิหาร 4 เข้ากับแนวคิดการสร้างสันติภาพร่วมสมัย เพื่ออธิบายกลไกการสร้างสันติภาพในระดับปัจเจกบุคคล ระดับสังคม และระดับสากล

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้การตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง (Data Triangulation) โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา เอกสารทางวิชาการ และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความสมบูรณ์ของข้อค้นพบ

6. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ นำเสนอผลในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive and Analytical Presentation) โดยเชื่อมโยงข้อค้นพบกับวัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ พร้อมสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดล RUSH

ผลการวิจัย

1. แนวคิดทฤษฎีการสร้างสันติภาพ ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดทฤษฎีการสร้างสันติภาพร่วมสมัยให้ภาพที่สอดคล้องกันว่า สันติภาพมิได้หมายถึงเพียงการไม่มีสงครามหรือความรุนแรงทางกายภาพ หากแต่ครอบคลุมถึงความสงบภายในจิตใจ ความเป็นธรรมในสังคม และความสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ แนวคิดสันติภาพเชิงลบเน้นการยุติความรุนแรงทางตรง ขณะที่สันติภาพเชิงบวกเน้นการจัดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ส่วนทฤษฎีการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งมองว่าความขัดแย้งสามารถแปรเปลี่ยนเป็นพลังเชิงสร้างสรรค์ได้ แนวคิดเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนต้องดำเนินไปทั้งในระดับโครงสร้างสังคมและระดับจิตใจของมนุษย์ควบคู่กัน

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะสมในการสร้างสันติภาพ ผลการวิเคราะห์คัมภีร์และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะสมต่อการสร้างสันติภาพประกอบด้วยสามหมวดสำคัญ ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 อันเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจและสร้างความสัมพันธ์อันดี อคติ 4 อันเป็นหลักป้องกันความลำเอียงเพื่อธำรงความยุติธรรม และพรหมวิหาร 4 อันเป็นคุณธรรมที่ทำให้จิตใจประเสริฐและเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทั้งนี้พระไตรปิฎกระบุชัดว่า “จิตเป็นผู้นำ” (มนุพฺพงคมา ธมฺมา) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; ชุ.ธ. (ไทย). 25/1/15) สะท้อนว่าการสร้างสันติภาพต้องเริ่มจากการพัฒนาจิตของปัจเจกบุคคลเป็นพื้นฐาน การสร้างสันติภาพที่แท้จริงต้องเริ่มจากการปรับปรุงจิตใจภายในก่อน เพราะสันติภาพภายนอกเป็นเพียงการสะท้อนของสันติภาพภายใน หากจิตใจยังมีความโกรธ ความเกลียดชัง และความทุกข์ การสร้างสันติภาพภายนอกย่อมเป็นเพียงการปิดบังชั่วคราว

3. การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ โดยในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างสันติภาพในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม สามารถประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน คือ การให้และการเสียสละ ซึ่งช่วยลดความเห็นแก่ตัว ความยึดมั่นถือมั่น และสร้างความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อันเป็นรากฐานของความไว้วางใจในสังคม ปิยวาจา คือ การพูดจาไพเราะ สุภาพ และสร้างสรรค์ เป็นเครื่องมือสำคัญในการคลี่คลายสถานการณ์ตึงเครียด ลดความขัดแย้ง และปลูกฝังการสื่อสารด้วยเมตตาและความเคารพต่อผู้อื่น อตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ส่งเสริมการช่วยเหลือเกื้อกูล การเสียสละ และการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม อันนำไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนสมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลายและการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเสมอภาค ช่วยลดการแบ่งแยก ความเหลื่อมล้ำ และอคติ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ดังนั้น หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าในการส่งเสริมสันติภาพตั้งแต่ระดับจิตใจของปัจเจกบุคคล ไปจนถึงการสร้างความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว ชุมชน และสังคม อันเป็นพื้นฐานของสันติภาพที่ยั่งยืนตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ” พบว่า หลักพุทธปรัชญาเถรวาทสามารถนำมาบูรณาการกับแนวคิดการสร้างสันติภาพร่วมสมัยได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาความขัดแย้งมิใช่เพียงปัญหาที่ต้องขจัดให้หมดไป หากแต่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของสังคมมนุษย์ที่สามารถจัดการและแปลงเปลี่ยนไปสู่พลังเชิงสร้างสรรค์ได้ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Galtung (1969) ที่อธิบายสันติภาพไว้ทั้งในมิติของสันติภาพเชิงลบ คือ การปราศจากความรุนแรงโดยตรง และสันติภาพเชิงบวก คือ การมีความยุติธรรมและโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Lederach (1995) ที่เสนอว่าการสร้างสันติภาพมิใช่เพียงการยุติข้อพิพาทเฉพาะหน้า แต่เป็นกระบวนการแปลงเปลี่ยนความสัมพันธ์ โครงสร้าง และทัศนคติที่เป็นรากฐานของความขัดแย้งให้เกิดความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

ประเด็นที่สำคัญจากการวิจัยคือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาทช่วยเติมเต็มช่องว่างของทฤษฎีสันติภาพร่วมสมัย โดยเฉพาะในมิติของการพัฒนาจิตใจและการเปลี่ยนแปลงภายในของมนุษย์ การสร้างสันติภาพตามแนวพุทธมิได้เริ่มต้นจากโครงสร้างภายนอกเท่านั้น แต่เริ่มจากการฝึกฝนกาย วาจา ใจ ให้ลดความเห็นแก่ตัว ความลำเอียง ความโกรธ ความหลง และความกลัว ซึ่งเป็นรากเหง้าสำคัญของความขัดแย้ง ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) ที่ชี้ให้เห็นว่าสันติภาพภายนอกจะเกิดขึ้นได้อย่างมั่นคงเมื่อมนุษย์มีสันติภายในเป็นพื้นฐาน และสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2540) ที่มองว่าการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ต้องนำไปสู่ปัญญา คุณธรรม และความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ

ผลการวิจัยยังพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการสร้างสันติภาพในระดับปัจเจกบุคคลและความสัมพันธ์ใกล้ชิด เพราะช่วยฝึกให้บุคคลรู้จักให้ ลดความยึดมั่นถือมั่น ใช้อาวุธสร้างสรรค์ ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ และวางตนอย่างเสมอภาค หลักธรรมดังกล่าวจึงมิใช่เพียงหลักจริยธรรมเพื่อการสงเคราะห์กันในสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างบุคลิกภาพแห่งสันติภาพ กล่าวคือ ทำให้บุคคลมีความเอื้อเฟื้อ มีเมตตา มีความรับผิดชอบ และสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ชุมชน และสังคมได้ ประเด็นนี้สอดคล้องกับ วรรณา พลรบ (2567) ที่เสนอว่า การสร้างความสงบสุขของโลกยุคใหม่ต้องเริ่มจากการพัฒนาจิตใจและปัญญาของมนุษย์ เพราะเมื่อบุคคลมีจิตใจที่ประกอบด้วยคุณธรรม ย่อมสามารถเป็นฐานของการสร้างสังคมที่สงบสุขได้

ในระดับสังคม ผลการวิจัยพบว่า อคติ 4 ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการลดความขัดแย้งและสร้างความเป็นธรรม เพราะความลำเอียงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการตัดสินใจที่ไม่เป็นธรรม การใช้อำนาจโดยไม่ชอบ และการแบ่งแยกในสังคม การนำหลักอคติ 4 มาใช้จึงเป็น การสร้างสติและปัญญาให้บุคคลและองค์กรรู้เท่าทันความเอนเอียงภายในใจ ตลอดจนส่งเสริมการตัดสินใจบนฐานของเหตุผล ความถูกต้อง และความยุติธรรม ประเด็นนี้สอดคล้องกับ พระมหานรินทร์ ฤทธิคุณ (ปีนประดับ), สรวิชัย วงษ์สอาด, และวราภรณ์ พูลสวัสดิ์ (2568) ที่อธิบายว่าอคติ 4 เป็นสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งใน

สังคมมนุษย์ เพราะเมื่อมนุษย์ตัดสินใจด้วยความรัก ความซิง ความหลง หรือความกลัว ย่อมนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมและความแตกร้างทางสังคม ดังนั้น การลดอคติจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างสันติภาพเชิงบวกตามแนวคิดของ Galtung (1969) ที่เน้นความเป็นธรรมในระดับโครงสร้างของสังคม

ในระดับสากล ผลการวิจัยพบว่า พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นหลักธรรมที่เอื้อต่อการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในระดับกว้าง เพราะเป็นหลักธรรมที่ขยายความสัมพันธ์จากตนเองไปสู่ผู้อื่น จากชุมชนไปสู่สังคม และจากสังคมไปสู่มนุษยชาติ เมตตาช่วยให้มนุษย์มีความปรารถนาดีต่อกัน กรุณาช่วยให้เกิดความรู้สึกร่วมทุกข์และพร้อมช่วยเหลือ มุทิตาช่วยลดความอิจฉาและส่งเสริมการยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ส่วนอุเบกขาช่วยให้เกิดความเป็นกลางและความสมดุลในการตัดสินใจ หลักพรหมวิหาร 4 จึงเป็นฐานคิดที่สำคัญในการสร้างสันติภาพระดับสากลที่มีได้ยึดเพียงผลประโยชน์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ตั้งอยู่บนความเอื้ออาทร ความเข้าใจ และความเป็นธรรมร่วมกัน ประเด็นนี้สอดคล้องกับประเวศ วะทาแก้ว และคณะ (2567) ที่พบว่าการเสริมสร้างชุมชนสันติภาพตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทต้องอาศัยหลักธรรมที่ส่งเสริมความเมตตา ความยุติธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 อคติ 4 และพรหมวิหาร 4 แสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญาเถรวาทสามารถเสนอกรอบการสร้างสันติภาพแบบองค์รวมได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ สังคหวัตถุ 4 เป็นฐานของการสร้างสันติภาพระดับปัจเจกบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อคติ 4 เป็นฐานของการสร้างความเป็นธรรมในระดับสังคม และพรหมวิหาร 4 เป็นฐานของการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในระดับสากล การบูรณาการดังกล่าวทำให้การสร้างสันติภาพมิได้จำกัดอยู่เพียงการระงับความรุนแรงหรือการจัดการความขัดแย้งเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์และสังคมไปพร้อมกัน ทั้งด้านจิตใจ ความสัมพันธ์ โครงสร้างทางสังคม และวิสัยทัศน์ร่วมของมนุษยชาติ

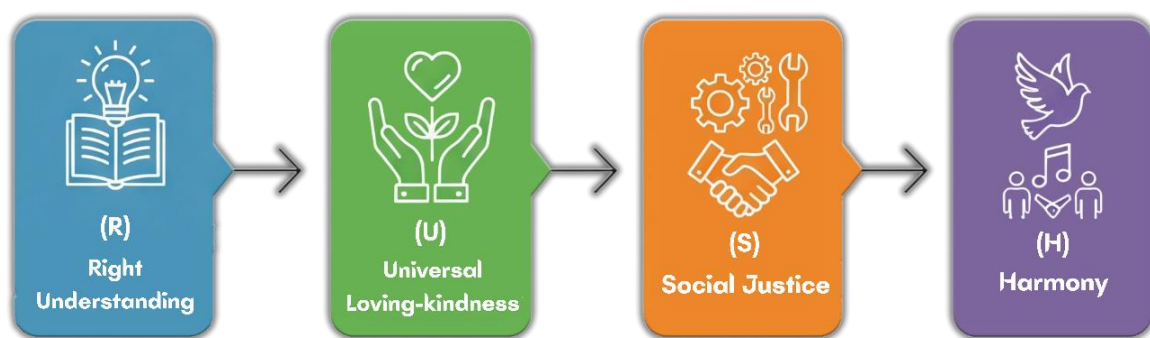
องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ โมเดล RUSH ซึ่งประกอบด้วย Right Understanding, Universal Loving-kindness, Social Justice และ Harmony โมเดลดังกล่าวสะท้อนการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเข้ากับแนวคิดสันติภาพร่วมสมัย โดย Right Understanding เน้นสัมมาทิฐิหรือความเข้าใจที่ถูกต้องต่อธรรมชาติของความขัดแย้ง Universal Loving-kindness เน้นความเมตตาและความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ Social Justice เน้นความเป็นธรรมและการลดอคติในระบบสังคม และ Harmony เน้นความกลมกลืนสมานฉันท์ในระดับบุคคล สังคม และสากล โมเดลนี้จึงมีลักษณะเด่นคือเชื่อมโยงการพัฒนาภายในของปัจเจกบุคคลเข้ากับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระดับกว้าง อันเป็นข้อเสนอเชิงวิชาการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน องค์กร สถานศึกษา และนโยบายสันติภาพได้ต่อไป

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยนี้ยืนยันว่า หลักพุทธปรัชญาเถรวาทมีศักยภาพในการสร้างสันติภาพทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ เพราะสามารถอธิบายรากเหง้าของความขัดแย้งได้ทั้งในระดับจิตใจและระดับสังคม พร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขที่เริ่มจากการพัฒนาตนเอง การลดอคติ การสร้างความเป็นธรรม และการขยายเมตตาไปสู่สังคมวงกว้าง อย่างไรก็ตาม การนำโมเดล RUSH ไปใช้ในบริบทจริงยังควรได้รับการศึกษาต่อในเชิงประจักษ์

เพื่อประเมินประสิทธิผลของโมเดลต่อการลดความขัดแย้ง การสร้างความปรองดอง และการเสริมสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนและสังคมไทยร่วมสมัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

งานวิจัยได้พัฒนา โมเดล RUSH เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการสร้างสันติภาพ โดยผสานหลักการทางพุทธปรัชญาเถรวาท เข้ากับแนวทางการสร้างสันติภาพในยุคสมัยใหม่ โมเดลนี้มุ่งเน้นการสร้างสันติภาพในสามระดับ ได้แก่ ระดับภายในตนเอง ระดับภายนอก (สังคม) และระดับสากล ซึ่งแต่ละตัวอักษรในชื่อโมเดลมีความหมายดังนี้ ดังนี้

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้เรื่องบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ

R (Right Understanding – สัมมาทิฐิ) เป็นรากฐานสำคัญที่เน้นการพัฒนา โลกทัศน์ หรือมุมมองชีวิตที่ตั้งอยู่บน เหตุผลและปัญญา เป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับหลักสัมมาทิฐิในอริยสัจ 4 ที่ว่าด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องในความเป็นไปของโลกและชีวิต

U (Universal Loving-kindness – เมตตาสากล) หมายถึงการสร้าง วัฒนธรรมแห่งการเอื้อเฟื้อเกื้อกูล หรือการแผ่เมตตาไปยังทุกสรรพชีวิตโดยไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่าง

สันติสุข ดังนั้น การแผ่เมตตาไปยังทุกสรรพชีวิตโดยไม่เลือกปฏิบัติ หรือ Universal Loving-kindness ถือเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยคลายความเห็นแก่ตัว ลดอคติ และสร้างความสามัคคีในสังคม

S (Social Justice – ความยุติธรรมทางสังคม) ใช้หลัก อุเบกขา (การวางใจเป็นกลาง) และ ธมมา (ความเป็นไปตามธรรมชาติ) เป็นพื้นฐานในการสร้างความยุติธรรม ซึ่งหมายถึงการมองเห็นความแตกต่างและความจริงของสรรพสิ่ง และการยอมรับอย่างเป็นกลางเพื่อลดความขัดแย้งในสังคม

H (Harmony – ความสมานฉันท์) มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขโดย ปราศจากอคติและความรุนแรง โดยโมเดลนี้มองว่าการบรรลุความสมานฉันท์ได้นั้น ต้องเริ่มต้นจากความเข้าใจที่ถูกต้อง การมีเมตตา และการยึดหลักความยุติธรรมเป็นสำคัญ

โมเดล RUSH นี้ไม่เพียงแต่เป็นเพียงแนวคิดเชิงทฤษฎี แต่ยังสามารถนำไป ประยุกต์ใช้ ในสถานการณ์จริงเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและสร้างสันติภาพได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การนำหลัก R (สัมมาทิฐิ) ไปใช้ในการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปัญหา, การใช้หลัก U (เมตตาสากล) ในการ สร้างกิจกรรมทางสังคมเพื่อส่งเสริมการช่วยเหลือกัน, การใช้หลัก S (ความยุติธรรมทางสังคม) ในการบริหารจัดการองค์กรหรือประเทศเพื่อสร้างความเท่าเทียม, และการใช้หลัก H (ความสมานฉันท์) เพื่อเป็นเป้าหมายสูงสุดของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กล่าวโดยสรุป งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของ พุทธปรัชญาเถรวาท ในการเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสำหรับการสร้างสันติภาพในโลกปัจจุบัน โดยผสานหลักการโบราณเข้ากับ แนวคิดที่ทันสมัยได้อย่างน่าสนใจ

สรุป

การวิจัยเรื่อง “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ” สรุปได้ว่า หลักพุทธปรัชญาเถรวาทมีศักยภาพในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสันติภาพในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 อคติ 4 และพรหมวิหาร 4 ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับการสร้างสันติภาพได้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับสังคม และระดับสากล ทั้งนี้ สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ส่งเสริมการให้ การสื่อสารด้วยเมตตา การช่วยเหลือเกื้อกูล และการวางตนอย่างเสมอภาค อันเป็นพื้นฐานของความไว้วางใจและความสามัคคีในสังคม ในระดับสังคม อคติ 4 เป็นหลักธรรมที่ช่วยป้องกันความลำเอียงในการคิด การตัดสินใจ และการใช้อำนาจ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความไม่เป็นธรรมและความขัดแย้ง การลดอคติจึงมีความสำคัญต่อการสร้างระบบสังคมที่ยุติธรรม โปร่งใส และเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ส่วนในระดับสากล พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ทำให้มนุษย์สามารถขยายความปรารถนาดีจากตนเองไปสู่ผู้อื่น สังคม และมนุษยชาติ อันเป็นรากฐานของวัฒนธรรมสันติภาพที่ยั่งยืน องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ โมเดล RUSH ซึ่งประกอบด้วย Right Understanding, Universal Loving-kindness, Social Justice และ Harmony โมเดลดังกล่าวเป็นกรอบการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดสันติภาพร่วมสมัย โดยเน้นการสร้าง ความเข้าใจที่ถูกต้อง การมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ การสร้างความเป็นธรรมทางสังคม และการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน ผลการวิจัยจึงชี้ให้เห็นว่า สันติภาพที่ยั่งยืนมิได้เกิดจากการระงับความรุนแรงภายนอกเท่านั้น หากต้องเริ่มจากการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ การลดอคติ การสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล และการจัดระบบสังคมให้ตั้งอยู่บนความเป็นธรรม

ดังนั้น การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพจึงเป็นแนวทางที่มีคุณค่าทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ เนื่องจากสามารถใช้เป็นกรอบในการพัฒนามนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ตลอดจนเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร สถานศึกษา และสังคมโดยรวม การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา อหิงสา สัมมาทิฐิ สัมมาวาจา และมัชฌิมาปฏิปทา จะช่วยลดความขัดแย้ง ส่งเสริมความเข้าใจ ความปรองดอง และ

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อันนำไปสู่การพัฒนาสันติภาพที่มั่นคง เป็นธรรม และยั่งยืน ทั้งในบริบทสังคมไทยและสังคมโลก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ควรส่งเสริมการเผยแพร่และประยุกต์ใช้โมเดล RUSH ในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม โดยบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาคุณธรรม และการจัดการความขัดแย้ง เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการพัฒนาวัฒนธรรมแห่งสันติภาพที่ยั่งยืน ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และองค์กรทางพระพุทธศาสนาสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของแต่ละพื้นที่

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการรับรู้ ความเข้าใจ และการนำโมเดล RUSH ไปประยุกต์ใช้ในระดับชุมชน เพื่อประเมินความเหมาะสมและพัฒนาารูปแบบการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน
2. ควรศึกษาประสิทธิผลของโมเดล RUSH ต่อการลดความขัดแย้งและระดับความรุนแรงในสังคม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงทดลองหรือการวิจัยแบบผสมผสาน เพื่อประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและตรวจสอบได้
3. ควรดำเนินการวิจัยเชิงสำรวจและวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติภาพ โดยพิจารณาปัจจัยด้านบุคคล ชุมชน สถาบันทางสังคม และกลไกการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาแนวทางการสร้างสันติภาพที่สามารถขยายผลและประยุกต์ใช้ได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา กุลสุวรรณ. (2550). *วรรณกรรมพุทธศาสนา: สันติสุขและสันติภาพของสังคมไทย*. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2554). *อาวุธมีชีวิต? แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง*. ฟาเดียวก้น.
- ประเวช วัฒนาแก้ว, สิริพร ครองชีพ, กฤตพิศิษฐ์ ปุณณภัทรธนากุล, นรรัตน์ สงวนทรัพย์, และพระมหาวสันต์ วสันโต. (2567). การพัฒนาการเสริมสร้างชุมชนสันติภาพตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย*, 22(2).
- ปณณพงศ์ วงศ์ณาศรี. (2558). การจัดการความขัดแย้งและการสร้างความปรองดองในสังคมไทย. *วารสารสังคมศาสตร์*.

- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2541). *สันติภาพของโลก*. ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). *การศึกษาเพื่อสันติภาพ*. มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *สลายความขัดแย้ง*. พลิธัมม์.
- พระมหานิพนธ์ ลัทธคุโณ (ปิ่นประดับ), สรวิชญ์ วงษ์สอาด, และวรากรณ์ พูลสวัสดิ์. (2568). อดติ 4 กับความขัดแย้ง. *วารสารชัยภูมิปริทรรศน์*, 8(1), 17–26.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรรณา พลรบ. (2567). หลักพุทธธรรมในการสร้างความสงบสุขของโลกยุคใหม่. *The Journal of Institute of Trainer Monk Development*, 7(4), 645–660.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2561). *การพัฒนาที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 21)*. พลิธัมม์.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.
- Lederach, J. P. (1995). *Preparing for peace: Conflict transformation across cultures*. Syracuse University Press.
- Payutto, P. A. (1994). *Buddhist economics: A middle way for the market place* (J. B. Dhammavijaya & B. Evans, Trans.; 2nd ed.). Buddhaddhamma Foundation.